

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2011 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2011

2

Vilnius 2012

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2011

2

Vilnius 2012

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-2-65

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2012
© Straipsnių autoriai, 2012

PUBLIKACIJA

GEDIMINAS L E S M A I T I S

XV A. PABAIGOS – XVI A. PIRMOS PUSĖS MŪŠIAI NEŽINOMO VOLUNIEČIO GYVENIME¹

Šiuo metu dažnai kalbame apie savo istorinę atmintį, tačiau nedaug ką galime pasakyti apie tai, kokia ji buvo ankstesniais laikais. Šiame kontekste toliau skelbiamas tekstas yra unikalus. Jis atskleidžia, kiek galėjo siekti XV a. pabaigoje – XVI a. pirmoje pusėje gyvenusio bajoro arba didiko istorinė atmintis.

Skelbiamas dokumentas, kaip nurodoma jo antraštėje (1 pav.), yra kreipimasis į didįjį kunigaikštį, išvardijant rašiusiojo dokumentą tėvų ir jo paties išgyventus mūšius, pradžioje paminint pergales, o antroje dokumento dalyje – pralaimėjimus, apimančius laikotarpį maždaug nuo 1485 iki 1527 metų. Dokumentas nepasirašytas, tačiau jo pabaigoje esantys vėlesni įrašai leistų priskirti jį Sanguškoms.

Datuoti dokumentą galima pagal tekstą ir iš dalies vandenžeklį. Remiantis tekstu, dokumentas turėjo būti rašytas 1534 m. arba vėliau. Jame yra minimas Olšanicos mūšis, įvykęs 1527 m., o po jo kalbama, kad dar 7 metus kariauta su Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste. Dokumento popierius pažymėtas Bazelio vandenžekliu (2 pav.), panašiu į tą, kurį E. Laucevičius randa 1579 m.² Tekste jis pažymi, kad toks vandenženklis buvo naudojamas ilgai ir įvairių popieriaus dirbtuvių³. Šią tezę patvirtina ir Piccardo katalogas, kuriame ankstyviausi Bazelio vandenžekliai sutinkami nuo 1525 m., ir jo įvairios versijos žinomos per visą XVI a.⁴ Taigi vandenženklis tik neprieštarauja ankstyvam dokumento datavimui, tačiau neleidžia nustatyti tikslesnio jo atsiradimo laiko, nes neturime tikslios informacijos, kada popierius su šiuo vandenženkliu pasiekė LDK. Neturėdami su kuo

¹ Už konsultacijas rengiant publikaciją dėkoju Igoriui Teslenko.

² E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius, 1967, Nr. 1396 (1579 m.).

³ Ten pat, p. 122.

⁴ <<http://www.piccard-online.de>>. [Žiūrėta 2012 05 24].

palyginti nesiryšime atsakyti į klausimą, ar turimas dokumentas yra originalas, sukurtas tekste minimu laikotarpiu, ar vėliau padarytas nuorašas. Esminė užuomina, galinti paaiškinti teksto parašymo laiką, yra nurodymas, kad autorius 7 metus dalyvavo žygiuose į Maskvą. Atsižvelgiant į tai, kad tekste laikomasi chronologinio nuoseklumo, juos reiktų pradėti skaičiuoti ne anksčiau kaip nuo 1527 m. Tačiau nuo 1526 m. gruodžio 25 iki 1532 m. gruodžio 25 d. tarp LDK ir MDK buvo pasirašytos paliaubos ir Michailo Kromo teigimu, žinomų susidūrimų nebuvo, nors karinės pajėgos du kartus ir buvo telktos⁵. Starodubo karas vyko 1534–1537 m., t. y. 4 metus. Šioje vietoje susiduriame su teksto specifika – įvykiai vertinami ne valstybiniu mastu, matant bendrą vaizdą, o iš vieno LDK gyventojų pozicijų, tad ir jo vertinimo masteliai gali būti kur kas mažesni. Pavyzdžiui, įrašas gali reikšti, kad minimas asmuo dalyvavo pasienio apsaugoje, kur vyko nedideli susidūrimai, juolab kad tame įrašė nenurodoma, kam vadovaujant jis kariavo. Tad mūsų viena iš nedaugelio užuominų gali būti paaiškinta tik žinant konkretų asmenį.

Apie teksto autorių galima pasakyti, kad jis kilimo iš Voluinės, greičiausiai nuo Lucko, nes dokumente minimi išimtinai Lucko seniūnai, kad nuo 1491 m. jau galėjo dalyvauti mūšiuose, ir gyveno bent iki 1534 m. Galima prielaida, kad minimas asmuo palaikė ypatingus santykius su Konstantinu Ostrogiškiu, nes daugumoje įrašų jis vadinamas tik „kunigaikščiu Konstantinu“, nors vieną kartą ir nurodoma, kad jis Lucko seniūnas, nors tuo metu ėjo ir svarbesnes pareigybes, pavyzdžiui, LDK didžiojo etmono.

Ieškodami autoriaus galime iškelti dvi versijas: pirmoji teigtų, kad dokumentas tiesiogiai nesusijęs su Sanguškėmis ir į jų archyvą pateko su kokių nors giminių valdų dokumentais. Yra tiksliai žinoma, kad jų archyve, be kita ko, buvo Ostrogiškių bei Zaslavskių dokumentai⁶.

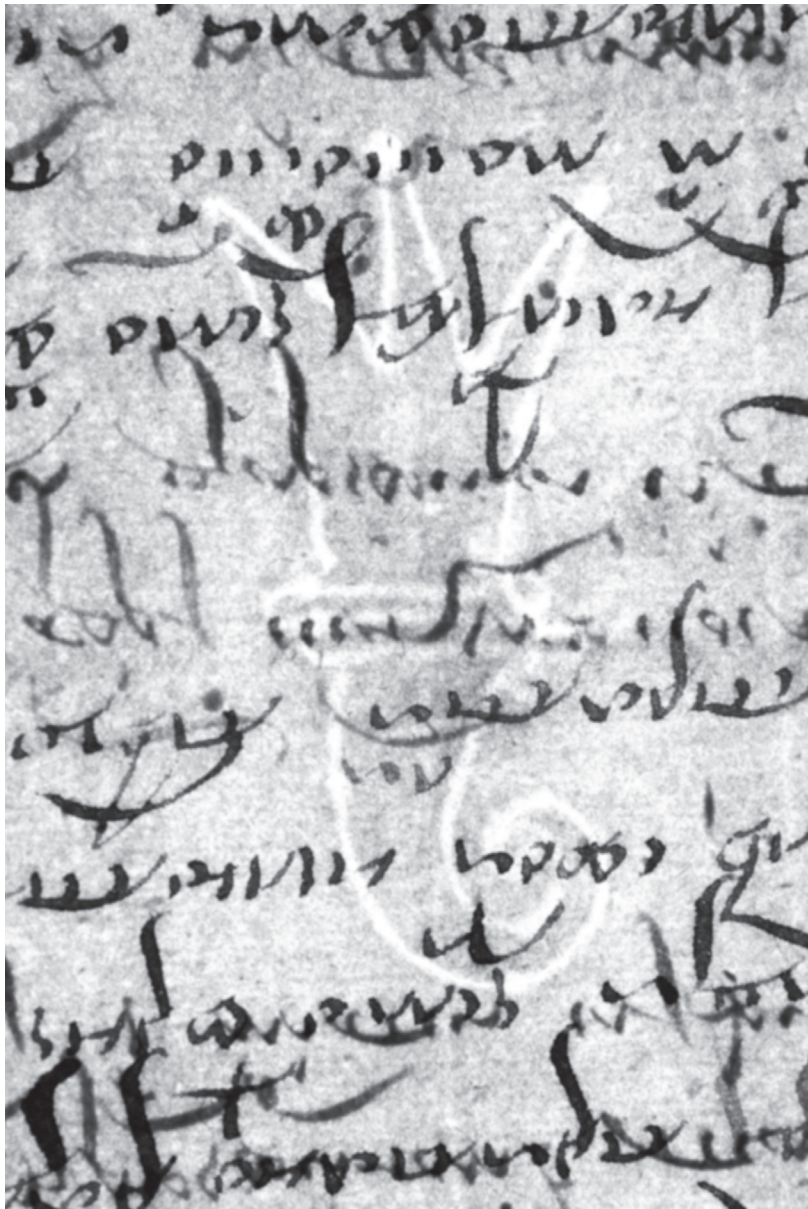
Antrą versiją iškėlė žmogus, dokumento pabaigoje parašęs, kad jame surašytos Sanguškų „tarnybos“. Šiuo metu mus domina du asmenys.

1534 m. birželio 29 d. Žygimantas Senasis išduoda raštą didžiajam etmonui Jurgiui Radvilai, kuriame teigiama, kad pas didįjį kunigaikštį buvo atvykęs Vladimiro seniūnas Fiodoras Andrejevičius Sanguška, kuris siūlė savo karines paslaugas – kad, jei reiktų ką siųsti į priešų teritoriją, jis pasiruošęs vykti. Didžiajam etmonui pasiūlyta priimti šį pasiūlymą⁷. Tokio leidimo reikėjo, nes Voluinės būriai turėjo privilegiją, pagal kurią jie nega-

⁵М. К р о м, *Стародубская война (1534–1537). Из истории русско-литовских отношений*, Москва, 2008, с. 17–18.

⁶K. S y t a, Dzieje archiwów książąt Sanguszków, *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XI, 2000, s. 107.

⁷Žygimanto Senojo raštas Jurgiui Radvilai, 1534-06-29, *Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum*, t. III, 1432–1534, We Lwowie, 1890, nr CDXC, s. 469–470.

2 pav. Dokumento lapo fragmentas su vandenženkliau

lėjo būti atskirti nuo LDK kariuomenės⁸. Abejonių kelia Fiodoro amžius – dokumentuose jis pasirodo tik nuo 1524 m.⁹ Pagal amžių mums labiau tinka jo tėvas – Andrius Aleksandrovičius Sanguška, žinomas nuo 1494 m., miręs 1534 m. antroje pusėje, kuris buvo vedęs Konstantino Ostrogiškio seserį¹⁰, tačiau jis buvo Vladimiro seniūnas, o mūsų autorius buvo susijęs su Lucko seniūnais.

Kitas asmuo, galintis turėti ryšį su tekstu – Andriaus Aleksandrovičiaus brolio Michailo sūnus Andrius, 1542 m. gruodžio 18 d. tapęs Lucko seniūnu¹¹. Šaltiniuose žinomas nuo 1502 m.¹² Šiuo atveju vienintelė prielaida, leidžianti jį sieti su tekstu – gautos pareigos. Dokumente galima išvelgti Lucko seniūnų idėjinę liniją, tad viena iš galimų dokumento atsiradimo priežasčių – siekis užimti šias pareigas. Visgi ir šiuo atveju ne visai tinka Andriaus Michailovičiaus Sanguškos amžius.

Apibendrinami galime pasakyti, kad dauguma dokumente minimų įvykių yra žinomi, jie išvardyti chronologine tvarka. Šiuo metu nieko tiksliai negalima pasakyti apie jo autorių. Esančių prielaidų dėl kai kurių Sanguškų giminės narių iki galo patvirtinti negalima, tad egzistuoja galimybė, kad autorius gali būti nesusijęs su šia gimine.

Rengiant tekstą išlaikytos visos originalios raidės, išskyrus skaičius, kurie perversti į dabar naudojamą sistemą. Iškeltos raidės pažymėtos kursyvu, praleistos raidės ar žodžių trumpiniai išskleisti skliaustuose.

Nežinomo autoriaus surašyti mūšiai, kuriuose dalyvavo Lucko apylinkių bajorai ir teksto autorius

XV–XVI a. sandūroje vykusių mūšių, kuriuose dalyvavo Lucko seniūnai, sąrašas.

Lenkijos valstybinio archyvo Vavelio skyrius, *ASang Teka 520 plik 2*.

Dokumento dydis 208×313 mm. Lapas perlenktas pusiau, buvo lenktas tris kartus, raštas neskubus, vandenženklis Bazelis 1–2 p. artimas E. Laucevičiaus katalogo Nr. 1396. Dokumentas gerai išsilaikęs, kiek apsitrynę lapo pakraščiai.

[data ir sukūrimo vieta nežinoma]

Про память написаны послуги *вн*тцей н(а)ших и н(а)ши.

⁸E. G u d a v i č i u s, Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai, *Karo archyvas*, t. 13, 1992, p. 263.

⁹J. W o l f f, *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 429.

¹⁰Ten pat, p. 424–428.

¹¹*Urzednicy wołyńcy XIV–XVIII. Spisy*, opr. M. Wolski, Kornik, 2007, s. 97.

¹²J. W o l f f, *Kniaziowie litewsko-ruscy...*, s. 437.

На первеи, м(и)л(о)стивыи г(о)с(по)д(а)рю, послуга штеи н(а)ших на супои тамъ служили г(о)с(по)д(а)рю н(а)шому св(я)тои памети Казимеру¹³ королю ег(о) м(и)л(о)сти вѣрне а справедливе немало голов своих положили.

А потом, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)рю, за пана Петра Яновича, который был старостою на Луцку¹⁴, за Днестром¹⁵ ѿ Волоской землѣ¹⁶ турков на голову побили¹⁷.

А на Копыстелини¹⁸, м(и)л(о)стивыи г(о)с(по)д(а)рю, с королевичом Шлбрахтомъ¹⁹ ег(о) м(и)л(о)стью царевича завользског(о)²⁰ ласкою Божеею на голову побили²¹.

А потом, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)рю, на Лысой горѣ под Жеславлемъ²² великой земли с кн(я)земь Семеномъ Юрьевичомъ²³ татар люди не малых на голову побили²⁴, там г(о)с(по)д(а)рю ег(о) м(и)л(о)сти служили есмо, горлѣ и статку своег(о) не лютуючи.

¹³ Lietuvos didysis kunigaikštis (1440–1492) ir Lenkijos karalius (1447–1492) Kazimieras Jogailaitis (1427 11 30–1492 06 07), *Вялікае Княства Літоўскае энцыклапедыя ў двух тамах* (toliau – *ВКЛІЕ*), т. 2, Мінск, 2006, с. 14.

¹⁴ Petras Jonaitis Montigirdaitis vad. Baltuoju. Lucko seniūnas nuo 1486 12 14, iki 1491 04 09. *Urządnicy wołyńcy XIV–XVIII...*, s. 96.

¹⁵ Dniestras (ukr. к. Дністер) – Rytų Europos upė Ukrainoje ir Moldavijoje.

¹⁶ Valakija, dab. Moldavijos teritorijoje.

¹⁷ 1475 m. Lietuvių ir žemaičių kronikoje rašoma, kad 1480 m. LDK (10 000) ir Lenkijos karalystės (5000) kariuomenės pagelbėjo Valakijos vaivadaui Steponui atremti turkų anpuolį, *Полное собрание русских летописей, т. 32, Хроники: Литовская и Жомойтская, Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного*, Москва, 1980, (toliau – *ПСРЛ*, т. 32), с. 91. Remiantis vietovardžių panašumu, galima prielaida, kad kronika kalba apie Vaslui mūšį, įvykusį 1475 01 10. Tačiau kituose mūšio aprašymuose kalbama apie 2000 lenkų ir neminima LDK kariuomenė. P.vz. M. Plewczynski, *Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku*, Siedlce, 2005, s. 116–119.

¹⁸ Kopistirinai (ukr. Копистирин), kaimas Ukrainoje, Vinicos apskrityje.

¹⁹ Jonas Albrechtas (1459 11 30–1501 06 17) – Lenkijos karalius nuo 1492 m.

²⁰ M. Plewczynskio teigimu, mūšyje greičiausiai dalyvavo Machmetas ir Achmatas Girėjai. M. Plewczynski, *Wojny Jagiellonów*, s. 94.

²¹ 1487 m. rugsėjo 8 d. mūšis prie Šavranės ir Kopistirino. M. Plewczynski, *Wojny Jagiellonów*, s. 96.

²² Iziaslavas (ukr. Изяслав) – miestas Ukrainoje, Chmelnyckio srityje.

²³ Semionas Jurgaitis Alšėniškis, Lucko seniūnas nuo 1490 iki 1500 m., ir nuo 1501-06-21 iki 1505. Voluinės maršalka nuo 1494 m. Nuo 1500 m. LDK didysis etmonas, *Urządnicy wołyńcy XIV–XVIII...*, s. 96.

²⁴ 1491 m. Voluinės trumpasis metraštis nurodo, kad užmušta 8000 totorių. *Полное собрание русских летописей, т. 35, Летописи берлорусско-литовские*, Москва, 1980, (toliau – *ПСРЛ*, т. 35), с. 122.

А потом, м(и)л(о)ст(и)вьи г(о)с(по)д(а)ру, с кн(я)земь Костентином²⁵ на Кошиловцох за Браславлемь²⁶ на поли царевича²⁷ и татар людеи немалых на голову есмо побили²⁸.

А с к(я)земь Михаиломъ Штрозскимъ, м(и)л(о)ст(и)вьи г(о)с(по)д(а)ру, старостою луцкимъ²⁹, на Каменомъ³⁰ татар людеи немалых на голову есмо побили³¹.

А потом, м(и)л(о)ст(и)вьи г(о)с(по)д(а)ру, с кн(я)земь Семеномъ Юревичомъ, старостою луцким, на срѣженех татар людеи немалых на голову есмо побили³² разили.

А с кн(я)земь Костентином, м(и)л(о)ст(и)вьи г(о)с(по)д(а)ру, под Теребовлемъ³³ на Скалате³⁴ татар людеи немалых есмо на голову поразили³⁵.

А потом, м(и)л(о)ст(и)вьи г(о)с(по)д(а)ру, с паном Янушем, старостою луцкимъ,³⁶ за Житомиремъ³⁷ татар есмо людеи немалых на голову побили, г(о)с(по)д(а)ру ез(о) м(и)л(о)сти горль своих и статку своез(о) не лютуючи || [2]

²⁵ Konstantinas Ivanovičius Ostrogiškis. Lucko seniūnas nuo 1507 11 08 iki 1522. Nuo 1497 m. LDK didysis etmonas, *Urządnicy wołyńcy XIV–XVIII...*, s. 96.

²⁶ Braclavas (ukr. Брацлав) – gyvenvietė Ukrainoje, Vinicos apskrityje.

²⁷ Voluinės trumpasis metraštis mini užmuštą caraitį Akmanlu, tačiau jo identifikuoti nepavyko. *ПСРЛ*, т. 35, с. 124. M. Plewczyński nurodo, kad totoriams vadovavo vyriausias Mengli Girėjaus sūnus Machmetas. M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 139.

²⁸ 1497 m., [Voluinės trumpasis metraštis], *ПСРЛ*, т. 35, с. 124.

²⁹ Michailas Ivanovičius Ostrogiškis. Lucko seniūnas nuo 1500 12 iki 1501 06 21. *Urządnicy wołyńcy XIV–XVIII...*, s. 96.

³⁰ Galbūt Podolės Kamenecas (ukr. Кам'янець-Подільський) – pilis Ukrainos vakaruose Chmelnyckio srityje.

³¹ 1497 m., [Voluinės trumpasis metraštis], *ПСРЛ*, т. 35, с. 124.

³² Pakeitimas padarytas iš karto, nes kitas žodis yra naujoje eilutėje natūralaus dydžio.

³³ Terebovlia (ukr. Теребовля) – miestas Ukrainoje, Ternopolio srityje.

³⁴ Turbūt reiktų sieti su Skala Podolskaja (ukr. Скала-Подільська) – gyvenvietė Ukrainoje, Chmelnickio srityje. *Lietuvos metraštis, Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, Vilnius, 1971, p. 226, nuoroda 22.

³⁵ 1497–1498 m. Terebovlios ir gretimose apylinkėse buvo bent keletas totorių ir turkų žygių, tad tiksliai nurodyti, koks įvykis aprašomas, yra sudėtinga. M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 153–161; J. Ochmánski, *Organizacja obrony w Wielkim Księstwie Litewskim przed napadami Tatarów krzymskich w XV–XVI w.*, *SMHW*, t. 5, 1960, s. 362.

³⁶ Greičiausiai Fiodoras Januševičius. Lucko seniūnas nuo 1505 iki 1507-11-08. *Urządnicy wołyńcy XIV–XVIII...*, s. 96.

³⁷ Žytomyras (ukr. Житомир) – miestas Ukrainoje, srities centras. Lietuvos metraščiuose dažniausiai minimas Vytauto laikais. Mus dominančiu laikotarpiu jis minimas 1480 m. [Lietuvos ir Žemaičių kronika], *ПСРЛ*, т. 32, с. 90; ir ties 1506 m. kalbant apie Klecko mūšį, [Bychovco kronika], ten pat, p. 172. Kad po Klecko mūšio būta susidūrimų prie Žytomyro, patvirtina ir istorikų tyrinėjimai. Pvz. S. Herbst, *Kleck 1506, Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, t. 2, Warszawa, 1978, s. 228. Mūšio paminėjimas teksto chronologinėje sekoje neprieštariauja tokiai interpretacijai. Tai paskutinis mūšis, priskiriamas ne Žygimanto Senojo valdymo laikotarpiui (Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras tekste neminimas). Visgi įrašo priskyrimas Klecko mūšiui vertintinas tik kaip viena iš galimų interpretacijų.

А за в(а)ш(еи) м(и)л(ости) г(о)с(по)д(а)ра н(а)шоꝝ(о) шасноꝝ(о)³⁸ панованя, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)рꝝ³⁹, с кн(я)зем Костентином в Бѣлои Церкви⁴⁰ за Киевомъ татар есмо людеи немалых на голову побили⁴¹.

А потом, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, с кн(я)зем Костентином за Вишневецем⁴² на Лопушном⁴³ царевичов⁴⁴ и татар есмо людеи немалых на голову побили⁴⁵.

А за Житомирем, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, на Бели с кн(я)земъ Костентиномъ, старостою луцкимъ, татар есмо людеи немалых на голову побили⁴⁶.

А за (О)ршею,⁴⁷ м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, на Кропивномъ⁴⁸ при панох радах в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти, там есмо служили вѣрне и справедливе горль своих не лютуючи⁴⁹.

³⁸ Taip tekste.

³⁹ Žygimantas Senasis (1467 01 01 – 1548 04 01) Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius (1506–1548), *ВКЛЕ*, т. 1, Минск, 2005, с. 627.

⁴⁰ Baltoji Cerkvė (ukr. Біла Церква) – miestas Ukrainoje, Kijevo srityje.

⁴¹ Sūsidūrimas turėjo įvykti po 1507 09 25, kai Konstantinas Ostrogiškis grįžo į Vilnių iš Maskvos nelaisvės, į kurią pakliuvo 1500 m. Viedrošos mūšyje. H. Lulewicz, Konstanty Ostrogski herbu własnego (ok. 1460–1530) hetman najwyższy, *Poczet hetmanów Rzeczypospolitej. Hetmani litewscy*, pod redakcją M. Nagielskiego, Warszawa, 2006, s. 27. Tarp 1507 ir 1512 m., kuriems priskiriamas kitas įrašas, totorių puolimai žinomi 1508, 1509, 1510 ir 1511 m. J. Ochmański, *Organizacja obrony...*, s. 362. 1510 ir 1511 m. totoriai buvo Kijevo apylinkėse. 1511 m. LDK kariuomenė pasiekė pergalę prieš juos. M. Plewczyski, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. 1: *Lata 1500–1548*, Zabrze, 2011, s. 124. Tačiau mūšis įvyko ties šiandienine Rudnyja Talska, kuri yra į kitą pusę nuo Kijevo nei Baltoji Cerkvė, o Konstantinas Ostrogiškis neminimas kaip vadas. Mūšio vadais nurodomi Jurgis Siemieniowičius Sluckis ir Andrius Niemiravičius, Kijevo vaivada. Visgi manome, kad įrašė minimi įvykiai greičiausiai datuoti 1510 arba 1511 metais.

⁴² Višniovecas (ukr. Вишневець) – gyvenvietė Ukrainoje, Tarnopolio srityje.

⁴³ Lopusna (ukr. Лопушне) – gyvenvietė Ukrainoje, Tarnopolio srityje.

⁴⁴ Spėjama, kad iš viso dalyvavo trys caraičiai – Kemeleš-Soltanas, Alpas, trečio vardas nenurodomas. S. Herbst, Najazd tatarski, *Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, t. 2, Warszawa, 1978, s. 262; M. Plewczyski, *Wojny i wojskowość...*, s. 124.

⁴⁵ 1512 04 28, Lopusnos mūšis, [Račinskio metraštis], *ЛСРЛ*, т. 35, с. 168;

⁴⁶ Tarp 1512 ir 1514 m. informacijos apie totorių antpuolius neturime. Žytomyras taip pat neminimas prie 1512 m. įvykių. M. Plewczyski, *Wojny i wojskowość...*, s. 135. J. Ochmański, *Organizacja obrony...*, s. 362. Tikėtina, kad galėjo būti lokalus susidūrimas tarp mūsų minėtų datų.

⁴⁷ Taip tekste. Orša (baltr. Орша) – miestas Baltarusijoje, Vitebsko srityje.

⁴⁸ Krapivna (baltr. Крапиўна) – vietovė netoli Oršos, mūšio metu buvo ir to paties pavadinimo upelis. Įdomu, kad mūšio metu ši vietovė buvo Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės užnugaryje. Metraščiai šią upę nurodo kaip mūšio vietą. *ЛСРЛ*, т. 35, с. 168, 212, 234.

⁴⁹ 1514 m. Oršos mūšis. А. Лобин, *Битва под Орцей 8 сентября 1514 года, К 500-летию сражения*, Санкт-Петербург, 2011.

А потом теж, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, при панох радах в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти на реце⁵⁰ за Черкасы⁵¹ на реце Шлшаници⁵² есмо вѣрне и справедливе в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ру н(а)шому служили, горль своих не лютуючи и статку своег(о), зброи, и коней немало вѣтрапили, пѣши есмо к домоу н(а)шим пришли⁵³.

А потом теж, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, на службу есмо в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьскую на Рус⁵⁴ противку неприятела в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти московског(о) по сем лѣтъ хожували и тамъ есмо горль своих не лютовали и статку своег(о), зброи, и коней немало вѣтрапили, и также пѣши есмо вѣстаток к домоу н(а)шим гоживали⁵⁵, а в тот час, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, без нас татарове в землю безпечне прихоживали, жоны и дѣти н(а)ши бирали и имѣнья н(а)ши попустошили и многии з нас, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, жоны и дѣти свои с татар вкупаючи, имѣнья свои повѣтрачивали.

А потом, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)рѣ, за кн(я)за Семена, старосты луцког(о), под Ровным⁵⁶ с татары есмо нефартунную битву мѣли и тамъ многих вѣтцов и брати н(а)шои побили, а инших за горла до Шрды повели и в тот час, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, слуг в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти кн(я)жать и панет волинских мног(о) побили, по триста, по чотыри || [3]ста людеи въ ямы клали и там есмо мног(о) статку н(а)шог(о), зброи и коней вѣтрапили⁵⁷ в тои нефартунной битве и имѣнья н(а)ши на вѣстаток поганство татарове попустошили⁵⁸.

А потом, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, за кн(я)за Костентина под Сокалем⁵⁹ в тои нефартунной битве так же многих вѣтцов и брати н(а)шои татаре побили, а инших за горла повели до Шрды и там, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, слуг в(а)ш(еи) м(и)л(о)сти кн(я)ж(а)ть и панет волинских семьдесят и три головы вбили и мног(о) статку н(а)шог(о), слуг, и зброи, и коней вѣтрапили, и многии з нас,

⁵⁰ Taip tekste.

⁵¹ Čerkasai (ukr. Черкаси) – miestas centrinėje Ukrainoje.

⁵² Olšanica upè netoli Kanevo. Б. Черкас, *Степовий щит Литви. Українське військо Гедиміновичів*, Київ, 2011, с. 123.

⁵³ 1527 m., Olšanicos mūšis, [Voluinės metraštis], *ПСРЛ*, т. 35, с. 170.

⁵⁴ Rusia, vienas iš slavų gyvenamų teritorijų įvardijimų.

⁵⁵ Taip tekste.

⁵⁶ Rivnè (arba Rovnas) (ukr. Рівне) – miestas Ukrainos šiaurės vakaruose, srities centras.

⁵⁷ Klaida pastebėta vėliau, nei parašytas kitas žodis, paskutinės dvi raidės įspraustos į eilutę.

⁵⁸ 1496 m., [Voluinės trumpasis metraštis], *ПСРЛ*, т. 35, с. 122.

⁵⁹ Sokal (ukr. Сокаль) – miestas Ukrainoje, Lvovo srityje.

м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)ру, сами з Орды шкупуючи са, имѣнеи своих немало вътрадили⁶⁰.

И шкром тых, м(и)л(о)ст(и)выи г(о)с(по)д(а)рѣ, великих битов мног(о) есмо с татары поторжки и погони мевали, и николи есмо горль и статку своег(о) не лютовали и в(а)шое милости, г(о)с(по)д(а)ру нашому м(и)л(о)ст(и)вому, вѣрне есмо а справедливе служили и служимъ аж до сих часовъ. || [(4)]

на радочи*ж* листы⁶¹

на радочи*ж*⁶²

ведомост службѣ кн(я)жат Санкгушковѣ⁶³

Regestr p(ro) memoria spisany ma wiadomosci sluzb xiąząt Sanguszkow ziemskich gdzie się odprawowały i z kim specifikat

misceleniae

do jenealogy

DDDD Sanguszkow⁶⁴

⁶⁰ 1519 m. *ПСРЛ*, т. 35, с. 169. М. Plewczynski, *Wojny i wojskowość...*, s. 142–148; Б. Черкас, *Степовий щит Литви...*, с. 110–113.

⁶¹ Tekstas parašytas šviesesniu rašalu, išblukęs.

⁶² Rašytas tekstas, bet užbrauktas, neįskaitomas.

⁶³ Greičiausiai jau vėliau rašytas tekstas, skubotas.

⁶⁴ Žodžiai parašyti kita kryptimi, panašaus atspalvio rašalu.